

Handlingsplan

Grøntproduksjon i Nord-Norge 2024-2027

Innhold

Side 2	Innledning
Side 3	Bakgrunn
Side 3	Status for grøntproduksjonen i Nord-Norge
Side 6	Muligheter og fortrinn for grøntproduksjon i Nord-Norge
Side 8	Handlingsplan for grøntproduksjon i Nord-Norge
Side 9	Mål og tiltak

Innledning

Det har over tid vært uttrykt et ønske fra organisasjoner, produsenter m.fl. om å få utarbeidet et planverk til bær- og grøntproduksjon i Nord-Norge for å kunne utnytte potensialet som er i landsdelen.

Handlingsplanen er utarbeidet av Nordnorsk Landbruksråd. Statsforvalter og fylkeskommunene i Nord-Norge har bidratt med økonomisk støtte til utarbeidelsen av handlingsplanen. Nordnorsk Landbruksråd fikk også finansiert, via «Arktisk midler» en analyse utført av Agri Analyse om status på grønt/potet og bær, mulighetsrom og flaskehals i Nord-Norge. Rapport 4-2022 «Flaskehals i grøntproduksjonen i Nord-Norge». Denne analysen har gitt et godt grunnlag for arbeidet med handlingsplanen.

Handlingsplanen er et resultat av et bredt samarbeid mellom ulike aktører i grøntnæringa i nord. Styringsgruppa for handlingsplanen har bestått av Solveig Utvik (repr. for grøntnæringa), Marit Gåre (Statsforvalteren), Unni Hellebø Andreassen (Nordnorsk Landbruksråd), Bjørn Arne Skoglund (Nordnorsk Landbruksråd) og Håkon Renolen (observatør, fylkeskommunene). Prosjektleder har vært Tove Berre. Grøntrådgiver Kristin Sørensen i NLR Nord-Norge har vært engasjert på utarbeidelse av det faglige og informasjonsmedarbeider Ingvild Melkersen i NLR Nord Norge har stått for layout.

Tre arbeidsgrupper med representanter fra grøntprodusenter i Nordland, Troms og Finnmark, NIBIO Tromsø og Svanhovd, NLR Nord Norge og Tromspotet AS har jobbet med tiltak og kommet med innspill til planen gjennom flere møter.

Arbeidsgruppene har vært inndelt i storskala potet og grønnsaker, småskala potet og grønnsaker og bær.

Det har vært gjennomført to åpne innspillsrunder.

Mål, delmål og tiltak i planen er utarbeidet på bakgrunn av de utfordringene grøntnæringa i Nord-Norge pr i dag ser som det viktigste å gjøre noe med. Dette kan raskt endre seg, og det er ikke ønskelig at forslagene til tiltak i planen utelukker prosjekt som vil være relevante om noen år. Forslagene til tiltak er ikke satt i prioritert rekkefølge. Det er ikke satt opp forslag på aktuelle aktører eller instanser til oppfølging og gjennomføring av tiltakene. Dette må være opp til de ulike instanser å avgjøre, gjerne i samarbeid.

Nordnorsk Landbruksråd ønsker handlingsplanen skal være et planverk som skal gi retninger og muligheter for utvikling av grøntproduksjonen for kommende år. Videre at planen etter hvert tas inn som en del av fylkeskommunenes planverk og strategi for satsing på grøntproduksjon i nord.

Økte nordnorske markedsandeler for volumproduksjon av grønt kommer ikke av seg selv. Regional og lokal etterspørsel etter nordnorske produkter kan og må stimuleres av økonomiske virkemidler, oppdrag, anbud og avtaler, i Nord-Norge. Økt koordinering og samordning på alle plan vil gi effektiv og målrettet virkemiddel- og ressursbruk. Samarbeid vil løfte grøntnæringa frem slik at nordnorske forbrukere vil føle eierskap til og etterspørre nordnorske varer. Det vil på sikt være det viktigste grunnlaget for opprettholdelse av lokal, regional og totalt sett, nasjonale matvareberedskap.

Endelig handlingsplan ble vedtatt i styringsgruppa 07.09.23.

Bakgrunn

I «Nasjonal handlingsplan for bedre kosthold 2017-2021» oppfordres den norske befolkninga til å spise mer grønt. Dette følges enda tydeligere opp i høringsforslaget fra Helsedirektoratet; «Nordic Nutrition Recommendations 2023, integrating environmental aspects» (høringsfrist 26.05.23). Dette gir økte muligheter for den nordnorske bonden til å posisjonere seg for markedsandeler, i nærmarkedet gjennom direktesalg, eller som volumprodusent.

Volumproduksjonen i Norge er regulert gjennom avtaler i form av årlige fremforhandlede produksjonsplaner, som gir markedsadgang gjennom et godkjent mottaksledd. Norgrønt (Coop) og Gartnerhallen SA administrerer markedsadgang og produksjonsplaner for sine medlemmer i hele landet. I Nord-Norge gjøres dette hovedsakelig gjennom Gartnerhallen. Produksjonsplanene justeres hvert år på bakgrunn av etterspørsel, innenlands produksjon og import. Økte produksjonsandeler oppnås først ved økt etterspørsel i markedet, og eller lavere import. Nordnorske produsenter må være i posisjon når økte andeler etterspørres i markedet, for eksempel ved å bygge opp en kvalitetsproduksjon som småskalaprodusent.

Grøntproduksjon er faglig krevende, kapitalkrevende og risikobasert, og det er viktig at produsentene har et

fundament og betingelser som gjør dem i stand til å øke produksjonen når mulighetene melder seg. Dagens krav til råvarekvalitet er meget høye, og for å få økonomi i grøntproduksjonen er agronomisk kunnskap, tilpasset sortsmateriale og leveringssikkerhet viktige forutsetninger.

Grøntproduksjonen i Nord-Norge stagnerte eller ble kraftig redusert etter mottaksapparatet gjennom Nord-Norges Salgslag ble lagt ned på 1990-tallet. For å demme opp mot dette ble pakkeriet Tromspotet AS etablert som et prosjekt i 1995. Det viste seg livskraftig, og pakkeriet håndterer i dag volumproduksjon av potet og grønnsaker produsert i Nord-Norge, hovedsakelig nord for Saltfjellet. På Helgeland er det to pakkerier; på Trofors finner vi Grane Potet og Grønt SA og på Dønna Skagagrønnsaker. I tillegg pakker eller videreforedler en del enkeltprodusenter potet, grønnsaker og bær og leverer til grossist eller direkte til markedet. Eksempler på disse er Storfjord fiskeri og jordbruksnæring AS, Widding gård på Berg utenfor Tromsø, Hokland gård i Kvæfjord, og Bjørklund gård på Strøksnes. En lang rekke produsenter i nord dyrker småskala potet, grønnsaker og bær, og omsetter direkte fra gård, torg, Reko-ring eller Bondens marked.

Status for grøntproduksjonen i Nord-Norge

Vekstsesongen i Nord-Norge er kort og intens. Fra lengst nordøst i Finnmark til lengst sør i Nordland er sesonglengden 90-120 dager for dyrking av potet, grønnsaker og bær. Avstandene i landsdelen er store; det er like langt fra Helgeland til Oslo som fra Helgeland til Tromsø, og dobbelt så langt videre øst til Kirkenes.

Når jorda er lagelig for bearbeiding om våren i nord må våronna gjøres på kortest mulig tid for å utnytte sesongen maksimalt. Det er fotosyntetisk lys store deler av døgnet i høysesongen, og temperaturen er jevnt over gunstig for plantevekst. Ikke for kaldt og ikke for varmt. Det fører til langsom utvikling og avmodning, og produktene smaker derfor ekstra godt; søtt, friskt og sprøtt.

I Agri Analyse sin rapport «Flaskehalsen i grøntproduksjonen i Nord-Norge» dokumenteres lav prosentandel nordnorsk produsert potet, grønt og bær for det nordnorske markedet. Potet kommer forholdsvis bra ut med en dekningsgrad på 26 prosent. For gulrot, som er en av de store grønnsaksproduksjonene i Norge, er dekningsgraden under 7 prosent. I løpet av tiårsperioden 2010-2020, har både antall produsenter (- 54,6 %) og areal (- 31,4 %), gått mer tilbake i Nord-Norge enn i resten av landet. Det er bekymring i landsdelen for at produksjonsmiljøet skal forvitte ytterligere. Samtidig er grøntsektoren i vekst på nasjonalt nivå, styrket av kostholdsrådene som peker på at forbruket av kjøtt skal ned, og forbruket av plantebasert kost skal opp.

Tabell over potetareal og -produsenter. Endring i prosent fra 2010-2020

	Potetareal, dekar			Produsenter med potet		
	2010	2020	Endring i prosent	2010	2020	Endring i prosent
Nordland	2379	1551	-34,8	361	174	-51,8
Troms	3371	2486	-26,3	236	98	-58,5
Finnmark	202	46	-77,2	31	13	-58,1
Nord-Norge samlet	5952	4083	-31,4	628	285	-54,6
Hele landet	132 017	114 908	-13,0	2769	1499	-45,9

Kilde: Agri Analyse. Rapport 4-2022. Tall fra søknad om produksjonstilskudd, Statens landbruksforvaltning

Grønnsaksarealet i Nord-Norge er lite (1,3 % av nasjonalt grønnsaksareal), men utviklingen har vært positiv de siste 10-15 årene. Arealet har gått opp, og antall produsenter har vært stabilt. De største grønnsakslagene som produseres i Nord-Norge er kålrot, Måselvnepe og gulrot.

Tabell over grønnsaksareal og -produsenter. Endring i prosent fra 2010-2020

	Grønnsaker på friland, dekar			Produsenter		
	2010	2020	Endring i prosent	2010	2020	Endring i prosent
Nordland	198	208	5,1	29	27	-6,9
Troms	89	249	179,8	21	21	0,0
Finmark	5	49	880,0	2	1	-50,0
Nord-Norge samlet	292	506	73,3	52	50	-3,8
Hele landet	59 851	37 845	-36,8	889	777	-12,6

Kilde: Agri Analyse. Rapport 4-2022. Tall fra søknad om produksjonstilskudd, Statens landbruksforvaltning

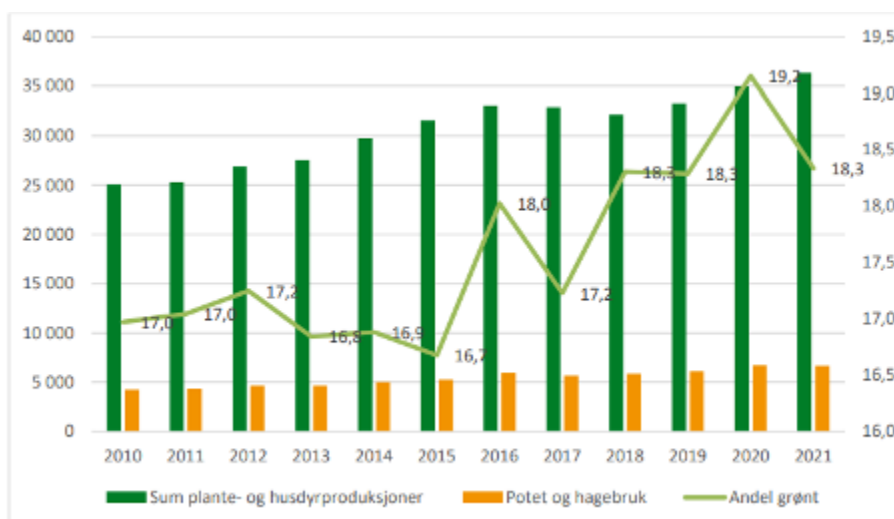
På landsplan har bær, i motsetning til potet og grønnsaker, hatt en stor prosentvis økning i areal (+ 41,1 %) og antall produsenter (+ 45,6 %) i perioden 2010-2020. Nord-Norge har ikke tatt del i denne veksten. Det til tross for etablering av nye produksjonsmetoder i form av produksjonsklare bær i tunnel.

Tabell over bærproduksjon, areal og produsenter. Endring i prosent fra 2010-2020

	Bær, dekar			Produsenter		
	2010	2020	Endring i prosent	2010	2020	Endring i prosent
Nordland	117	118	0,9	25	23	-8,0
Troms	125	116	-7,2	40	24	-40
Finmark	5	2	-60	5	1	-80
Nord-Norge samlet	247	236	-4,5	70	48	-31,4
Hele landet	13 749	19 400	41,1	482	702	45,6

Kilde: Agri Analyse. Rapport 4-2022. Tall fra søknad om produksjonstilskudd, Statens landbruksforvaltning

Diagrammet under viser verdien av innenlands plante- og husdyrproduksjon i sum (grønne søyler), og verdien av grøntproduksjonen i sum (oransje søyler). Trenden de siste 10 år er at verdien av grøntproduksjonen svinger fra år til år, men stiger svakt, sett under ett. Verdien av tilskudd fremgår ikke av søylene.

Kilde: Agri Analyse. Rapport 4/2022. Totalkalkylen.

Tabellen viser dekningsgraden for grøntproduksjon i Nord-Norge

	Norsk produksjon	Nordnorsk produksjon	Nord-Norges andel av produksjonen	Nord-Norges forbruk (beregnet)	Nordnorsk dekningsgrad
Potet	361 300	8 400	2,32	32 335	26,0
Gulrot	53 067	314	0,59	4 749	6,6
Løk	32 623	2	0,01	2 920	0,1
Kålrot	12 483	265	2,12	1 117	23,7
Nepe	538	28	5,20	48	58,2
Andre kålvekster	36 271	8	0,02	3 246	0,2
Salat i veksthus*	2 718	38	1,40	242	15,8
Øvrige grønnsaker på friland	11 798	1	0,01	1056	0,1

Kilde: Agri Analyse. Rapport 4-2022 (SSB, Totalkalkylen og spørreundersøkelse)

Skal landbruksnæringa i nord i årene som kommer, totalt sett ikke tape markedsandeler, er det viktig at den nordnorske landbruksnæringa utvikler seg til å ta del i det forventede økte forbruket av grønnsaker, potet og bær.

På grunn av de lange avstandene mellom nord og sør i Norge, vil økt grøntproduksjon i Nord-Norge være viktig for å sikre matberedskap og klimasmart landbruk. Alle forslagene til aktuelle tiltak i denne handlingsplanen fokuserer derfor på å bidra til utvikling av en robust kvalitetsproduksjon av grønt i Nord-Norge. Det vil gi den nordnorske bonden en reel valgmulighet når videre drift, produksjonsendring eller nedleggelse vurderes.

Ifølge Opplysningskontoret for frukt og grønt (OFG) sin årlige «Frukt- og grøntstatistikk 2022» har forbruket av grønt gått litt ned siden 2020. Etter koronapandemien steg forbruket noe, men sank igjen ved økte priser i 2022. Dette er eksempler på naturlige svingninger i markedet, og kan skremme produsenter i Nord-Norge fra å satse på grøntproduksjon. Siktemålet må derfor være en robust nordnorsk grøntproduksjon som tåler svingninger i markedet.

Importandelen ifølge OFG's statistikk er for grønnsaker på litt under 50 % av totalforbruket i 2022. For matpotet er importandelen ca. 20 %, og for bær på hele 70 %. I teorien vil norskandelen kunne økes betydelig på grønt. Unntaket gjelder for en del grønnsaker med dårlig lagringsevne, der vekstsesongen er for kort for aktuell vekst, eller har andre dyrkingstekniske utfordringer i vårt klima. Ny teknologi er på frammarsj også her, for eksempel gjennom innendørsproduksjon i aeroponics-anlegg.

Vegg i vegg med Tromspotet AS på Senja ligger Art Nor AS. Her videreføres nordnorsk potet og grønnsaker til ferdige tilbehørsprodukter. Produkter som blant annet fløtepotet, kålrotstappe, potetmos og bakalao omsettes i hele Norge under varemerket «Kokt og klar», i tillegg til produksjon av varemerker for andre aktører (EMV). Denne produksjonen er et eksempel på betydelig økt verdiskapning av nordnorske råvarer. Kvalitetskravene til løsevekt- og pakket potet er skyhøye i velferdsstaten Norge, og poteter med «skjønnhetsfeil» over en viss andel blir ikke omsatt i dette segmentet. På Art Nor benyttes også de mindre pene potetene i ferdigmatprodukter, og bidrar med dette til økt verdiskapning. Dette er et eksempel på sirkulærøkonomi i praksis, og bidrar til å demme opp for økt matsvinn i år med ugunstige forhold i vekstsesongen.

Muligheter og fortrinn for grøntproduksjonen i Nord-Norge

Grønt er in!

Interessen for å dyrke potet, grønnsaker og bær i egen hage eller parsellhager har tatt helt av. Urbant landbruk begynner å få substans. Forbrukerne er opptatt av røtter, tilhørighet, renhet, smak, kvalitet og sikkerhet. Mange vil gjerne kjøpe produkter fra småskalaprodusenter som driver lokale markeds-hager. Potetskolen arrangeres for 6. gang høsten 2023 (Fagskolen Innlandet), og Grønnsakskolen i Nord-Norge som startet opp i 2023 har over 50 deltakere. Helsemyndighetenes anbefalinger om å spise mer grønt, bidrar sannsynligvis til denne interessen.

Mange arter kan dyrkes på friland i nord, og enda flere ved bruk av klimaforbedrende tiltak som lysgroing, fiberduk, vatning og tunnel. Over hele landsdelen finnes små og middels store produsenter som leverer fra gården, via selvbetjeningsbod, på torg eller direkte til restaurant/storhusholdning/butikk.

Jordbær og bringebær omsatt fra gården har pr i dag et «umettelig» marked i nord. Det blir i svært liten grad omsatt bær produsert i Nord-Norge, via grossist. Hvis det på sikt blir

aktuelt med større salg gjennom butikk, kan en anta at kortreiste solmodne kvalitetsbær fra Nord-Norge vil ha et sterkt konkurransefortrinn.

NIBIO Tromsø har samlet forskningsresultater som beskriver virkninger av nordlige vekstforhold på kvalitetsegenskaper hos en del grønnsaker og bær dyrket i nord. Enkelte grønnsaker blir saftige, sprø og med friskere og søtere smak ved lave dyrkingstemperaturer. Bæra i nord har ofte et høyere innhold av antioksidanter, og smaken er søtere. Dette arbeidet danner grunnlag for markedsmessige fortrinn som bør undersøkes nærmere og tas i bruk i større grad.

Det er muligheter for økt nordnorsk produksjon av grønt i alle segment i småskalaproduksjon. Får vi ytterligere markedsadgang for volumleveranser er det fremdeles langt fram før markedet av nordnorsk produsert grønnsaker, potet og bær for Nord-Norge er dekket. Det må være et mål for næringa at nordnorske produsenter får innpass i *alle* dagligvarekjeder som opererer i nord, med aktuelle produkter.

Bær i nord

Frilandsproduksjonen av bær i Nord-Norge har utfordringer med vinteroverlevelse, sesonglengde, avlingspotensiale, soppsykdommer og smågnagere. Dyrkingsarealet er forholdsvis stabilt, men antall produsenter har gått kraftig ned. Ei mobilisering for bærproduksjon i nord vil kunne gi ny giv i frilandsproduksjon. Økt fokus på sortsutvikling og sortsutprøving, dyrkingsteknikk, nettverksbygging med erfaringsutveksling, og tettere oppfølging fra rådgivere er noen av tiltakene. Det er et uttrykt ønske fra næringa å ha dyktige rådgivere fordelt over hele landsdelen. I dag dekker NLR Nord Norge regionen med grøntrådgivere stasjonært på Helgeland, i Sør- Troms og i Midt-Troms. Det er ønskelig at det også blir grunnlag for en grøntrådgiver i Finnmark.

Nye produksjonssystemer for dyrking av produksjonsklare jordbærplanter i substrat på table-top i tunnel, har gitt nye muligheter for bærproduksjon i landsdelen. Under slike forhold kan modne jordbær høstes i Nord-Norge 50-65 dager etter planting om våren. Sesongen 2015 førte lovendringer til at det ble tillatt å importere produksjonsklare planter til Norge. I årene som fulgte har en 20-talls produsenter i Nord-Norge startet opp i tunneler fra ½ daa til 5 daa. I nord utnytter vi såkalte engangsbærende sorter med et avlingspotensiale opp mot 500 g bær pr plante. Sør i Norge benyttes en god del remonterende sorter som har et avlingspotensiale opptil tre ganger så høyt.

På grunn av høye innsatsfaktorer i en slik produksjonsform, er det avgjørende med optimalisert produksjon for å få økonomisk bærekraft. Det er viktig med sortsmateriale egnet for Nord-Norge, plantemateriale av høy kvalitet fra leverandørene, kunnskap om dyrkingsteknikk og plantevern, volum, kvalitet og at prisene holdes oppe.

Bringebærproduksjon på langskudd i tunnel, testes ut hos noen få dyrkere i landsdelen. Ulike sorter og produksjonsmetoder av Ribes kan testes for å imøtekomme forbrukernes behov. Økt fokus på arktiske bær produsert for turistmarkedet, dyrket økologisk eller konvensjonelt, omsatt ferskt eller videreforedlet, vil kunne gi nye muligheter.

Grønnsaker

Flere grønnsaker i landsdelen er allerede kjente merkevarer, for eksempel «Gulrota fra Valnesfjord» og «Skagagrønnsakene fra Dønna». Dette er nordnorske produsenter som har lykkes og som markedet vet å sette stor pris på. Pakkeriet Skagagrønnsaker planlegger å utvide med gulrotpakkeri på Dønna, og en produsent i Målselv planlegger kjølelager for kålrot. De siste 10 årene har det vært en betydelig satsing på volumproduksjon av grønnsaker i Midt-Troms. Art Nor AS produserer sous-vide produkter, for eksempel kålrotstappe, og ønsker å bruke mest mulig nordnorsk produserte råvarer.

Målselvnepene fra Nord-Norge fikk geografisk beskyttelsesbetegnelse av Stiftelsen «Norsk Mat» i 2018, og pakkes enkeltvis i plast. Innpakkinga gjør at nepa holder seg lengere i butikk, og tapet blir adskillig mindre enn da Målselvnepa ble omsatt i løsvekt. Spesialitetsmerking gir produktet økt oppmerksomhet - og skjerper kravet til kvalitet.

I 2015 startet en liten gjeng unge produsenter med kålrot-, nepene- og gulrotproduksjon i Målselv. Samarbeid om utstyr ble etablert gjennom Tromspotet og maskinlaget MMT (Maskinlag Midt-Troms), som leier ut bedfres, traktormontert ettfrø-såmaskiner og Asalift toppløfter. Kålrot, Målselvnepene og gulrot sås og høstes maskinelt. Dette er et godt eksempel på klynge-satsing, og det har satt fart i produksjonen. Det er en daglig kamp å levere i ferdigvaremarkedet, og krever stadig utvikling og forbedring av produksjonen for å holde økonomien oppe. Et tett samarbeid på denne måten dyktiggjør produsentene og hjelper dem til å ta avgjørelsen om å satse.

For å øke produksjonsvolumet og bidra til ytterligere satsing, er det ønskelig at det etableres produksjon av oppalsplanter i landsdelen som kan dekke etterspørselen etter aktuelle grønnsakplanter som kål, løk og beten. Oppalsplanter fører til at veksten kommer betydelig raskere i gang sammenlignet med direkte såing. Salget kan starte tidligere, og risikoen for feilsått avling blir lavere. Det har vist seg vanskelig å hente småplanter sørfra. For å holde frakten på et forsvarlig nivå, må det benyttes svært små plugger, slik at transporten inneholder flest mulig planter. Små plugger er sårbare, og plantevitaliteten blir lett forringet når de skal transporteres langt, og vente på lagelige forhold for planting når de er kommet frem.

Det er ønskelig at produktkvaliteten på nordnorske grønnsaker får økt fokus, og ytterligere dokumentasjon av naturgitte fortrinn (søtere, saftigere og sprøere) må fremskaffes gjennom forskning.

I grønnsaksproduksjonen er en av hovedutfordringene ugras-håndtering og skadeinsekt, både i økologisk og konvensjonell dyrking. Ulike former for dyrkingsteknikk testes ut hvert år, og pr i dag benytter dyrkerne en kombinasjon av fiberduk, insektsnett og plantevernmidler for å holde skadegjørererne unna. På dette området er man ikke i mål da plantene reagerer på ulikt vis ved bruk av dekke gjennom sesongen.

Potet

Potet er en klimavinner, og dyrkes med meget lav klimabelastning. Enda bedre blir det når den dyrkes nært de nordnorske forbrukerne. Potet og rotgrønnsaker kan med gode kjølelagre lagres et helt år. Pr i dag er det tre godkjente pakkerier i Nord-Norge; Tromspotet på Senja, Grane potet og grønt på Trofors og Skagagrønt på Dønna. Det må vurderes om dette er tilstrekkelig med tanke på matberedskap, for Nord-Norge, og de stadig økende transportkostnadene.

I Nord-Norge produseres det både tidlige og halvseine potetsorter. De nordnorske tidligpotetene er på markedet sist i juli og høstes og omsettes utover i august/september, mens lagringssortene høstes medio september. Gourmetpoteten Gulløye fra Nord-Norge omsettes med Stiftelsen Norsk Mat (tidl. Matmerk) sitt spesialitetsmerke «Beskyttet opprinnelsesbetegnelse».

Fiberduk er tatt i bruk også i potetproduksjonen. Duken fører til jevn og rask spiring, og økt rot- og risdanning. Mot høsten går potet som har fått en god start med fiberduk raskere i avmodning enn tilsvarende åkrer uten duk. Benyttes lysgroing av potetene i tillegg, utnyttes sesongen enda bedre. Det reduserer risikoen for lave avlinger, umoden potet med dårlig skall og blåfarging (i Mandel). Med større svingninger i værforholdene framover vil det både bli økt dreneringsbehov, og økt investering i vatningsanlegg.

En stor fordel ved dyrking av potet i Nord-Norge er et lavere sykdomspress og en forholdsvis beskjeden bruk av plantevernmidler. Det er særlig tørråtesoppen som setter begrensninger for økologisk dyrking av potet eller dyrking i småskala, lenger sør i landet.

Handlingsplan for grøntproduksjon i Nord-Norge

Næringas handlingsplan for grønt bør harmonere med overordna mål og planer for næringa, samt forvaltningas planverk på fylkesplan. Det vil gi best mulig virkemiddelbruk.

Norge har forpliktet seg gjennom Parisavtalen til en betydelig klimainnsats i årene som kommer, i tillegg bør FN's 17 bærekraftsmål bør etterleves.

Landbruket skal bidra med å redusere klimagassutslipp og øke karbonlagring i jorda, i flg næringas klimaplan 2021-2030. Grøntproduksjonen i nord kan bidra ved å praktisere sirkulærøkonomi. God agronomi er grunnleggende; fokus på jordhelse, høy utnyttelsesgrad av innsatsfaktorene, klimaforbedrende virkemidler, riktig lagring, sikre leveranser og minimalt matsvinn. Avrens kan benyttes som dyrefôr eller resirkuleres som jordforbedring, kompost eller biogass.

Gårdbrukere i Nord-Norge legger ned gårdsdrifta i et tempo som er blant det høyeste i landet. Det er et ønske om at økt satsing på grønt skal bidra til økt mangfold, og ikke på bekostning av grovfôrbaserte produksjoner. Et sterkere produksjonsmiljø på grønt vil kunne bidra til at produsenter som legger ned kjøtt- eller melkeproduksjonen vil få en reell valgmulighet til å satse videre på grønt, istedenfor å trekke seg helt ut av landbruket.

Landbruket opererer ikke alene. For å opprettholde og styrke grøntnæringa i nord må storsamfunnet bidra. Målet må være at det nordnorske jordbruket skal fø den nordnorske befolkningen så langt det lar seg gjøre på fornuftig vis, og med

de varene som forbrukerne etterspør. Det gir varig bærekraft og beredskap. Forsvaret i nord frakter for eksempel det meste av maten som serveres i kantinene, fra Sør-Norge. Det gir dårlig matberedskap. Næringa ønsker at det skal jobbes for å få storhusholdningene til å kjøpe grønt regionalt.

Når nordnorske gårder legges ned, tar det noen år før matjorda gror igjen, men fagkunnskapen forsvinner på én generasjon. Med økt vilje til samhandling mellom flere sektorer, for eksempel Forsvaret og landbruket - vil dette bidra til at flere produsenter satser på landbruksnæringa i nord.

Totalberedskapskommisjonen oppnevnt av regjeringen i 2022, peker på klimaendringer, pandemi, krig og økt usikkerhet i internasjonal handel og konkluderer med behovet for umiddelbar økt selvforsyningsgrad basert på norske råvarer. Beredskapen for Nord-Norge er nevnt spesielt i denne sammenheng. Lange avstander og spredt bosetting gir ekstra utfordringer i logistikken ved kriser i nord. Kommisjonen anbefaler at Norge går over fra «akkurat i tide-prinsippet» (oppbygging av matlager først når kriser er i emning) til et «føre-var-prinsipp» (økt selvforsyningsgrad). Sitert: «Med tiltakende sikkerhetspolitiske spenninger er det nødvendig å produsere så mye mat vi kan selv på egne ressurser». Videre sier kommisjonen at: «det er nødvendig å øke selvforsyningsgraden og snarest starte oppbygging av lagerhold. En sentral forutsetning for å sikre matproduksjon er tilgang på kompetanse både i produksjon, foredling og dyrehelse.»

*Det tar noen år før matjorda gror igjen,
men fagkunnskapen forsvinner på én generasjon*

Mål og tiltak

for grøntproduksjonen i Nord-Norge

Planperiode 2024-2027

Mål, delmål og tiltak i planen er utarbeidet på bakgrunn av de utfordringene grøntnæringa i Nord-Norge pr i dag ser som de viktigste å gjøre noe med. Dette kan raskt endre seg, og det er ikke ønskelig at tiltakene i planen utelukker prosjekt som vil være relevante om noen år. Tiltakspunktene gjenspeiler aktivitet innen alle nivå av grøntproduksjon i nord; konvensjonelt, økologisk, storskala og småskala/markedshage, andelslandbruk, mv.

Tiltakslistene er ikke skrevet i prioritert rekkefølge og det er ikke satt opp forslag på aktører eller instanser som vil være aktuelle for oppfølging av tiltakene. Det må være opp til hver enkelt instans hvem de ønsker å samarbeide med, og hvilke tiltak de har ressurser og kompetanse til å utrede og gjennomføre.

Overordna mål

“ Styrke og øke produksjon av poteter, grønnsaker og bær i Nord-Norge ”

1. Delmål - tilrettelegging

Legge til rette for en robust og bærekraftig grøntproduksjon i Nord-Norge, for en utvikling mot en stadig mer attraktiv og klimavennlig produksjon

Aktuelle tiltak

- 1.1 Økt fokus på bedriftsledelse og økonomi; nøkkeltall, utvikling av priskalkyler, dekningsbidragskalkyler og driftsplaner for nordnorsk produksjon
- 1.2 Forskning og utvikling av en kretsløpstenkning for bærekraftig og klimavennlig grøntproduksjon med redusert matsvinn
- 1.3 Utvikle plattformer for nettverksbygging, kunnskapsheving og erfaringsutveksling mellom nye og etablerte produsenter i lokale/regionale produsentmiljø
- 1.4 Formidle dyrkerkompetanse; utvide mentorordningen i landbruket, hospitering, mm
- 1.5 Gjennomgang og utvikling av virkemiddelordningene for å fremme arktisk produksjon
- 1.6 Utvikling og implementering av nordnorsk/arktisk grønt som et varemerke
- 1.7 Forskning, utvikling og uttesting av sorter tilpasset nordnorsk klima
- 1.8 Utvikling av logistikk og struktur ved sortering/vasking/pakking/foredling/omsetning i småskala produksjoner
- 1.9 Forskning, utvikling og utprøving av klimaforbedrende tiltak for forlegning av vekstsesongen
- 1.10 Kartlegging av egnede areal for grøntproduksjon i Nord-Norge
- 1.11 Presisjonsjordbruk; utvikling, utprøving og implementering av ny teknologi og produksjonsteknikk

2. Delmål - formidling og kunnskapsheving

Sikre at aktører fra jord til bord har god kompetanse om grøntproduksjon under arktiske forhold

Aktuelle tiltak

- 2.1 Kunnskapsutvikling for en optimalisert grøntproduksjon for bedret økonomi og konkurransefortrinn
- 2.2 Kunnskapsutvikling for en mer bærekraftig produksjon i alle ledd
- 2.3 Arbeide for en hagebrukslinje på en eller flere videregående skoler i Nord-Norge
- 2.4 Desentralisert høyere utdanning og fagskoletilbud for grøntproduksjon
- 2.5 Legge til rette for økt samhandling mellom forskning, rådgivning, næringa, naturbruksskolene, voksenagronomen og restaurant- og matfag, og gi grøntproduksjon i nord mer plass og fokus i opplæringa
- 2.6 Styrking av grøntrådgivinga og utvikling av helhetlig rådgivningstilbud «tett på» produsentene
- 2.7 Økt fokus på formidling og implementering av ny kunnskap i forbindelse med FoU-prosjekt
- 2.8 Økt fokus på unik arktisk grøntproduksjon gjennom kvalitetsdokumentasjon, fokus på kvalitet, kunnskapsheving, markedsføring og omsetning
- 2.9 Utvikling og tilrettelegging av skolehager, parselhager, andelslandbruk og urbant landbruk
- 2.10 Arbeide for økt samhandling og delaktighet mellom FoU, forvaltninga, næringa, marked, og markedsaktører

3. Delmål - bærekraft og matberedskap

Grøntproduksjon i nord – reel bærekraft og matberedskap, både i fredstid og i krisetid

Aktuelle tiltak

- 3.1 Jobbe for at offentlige innkjøp av grønt, inkludert Forsvaret i nord, gjøres lokalt og regionalt
- 3.2 Kartlegging og forskning på matberedskap og bærekraft i Nord-Norge
- 3.3 Arbeide for ytterligere markedsadgang, langsiktige leveringsavtaler og markedstilpasning
- 3.4 Markedsanalyser og produktutvikling basert på nordnorsk grøntstoff
- 3.5 Utvikle bærekraftsindikatorer for nordnorsk grønt, og forbrukerinfo for klimasmart valg
- 3.6 Mobiliseringsprosjekt, klyngestimulering, startpakker for nye produsenter
- 3.7 Etablering av en produksjon for oppal av småplanter for grønnsaksproduksjon i Nord-Norge
- 3.8 Forskning på tiltak for økt dyrkingssikkerhet under stadig mer skiftende klima i vekstsesongen
- 3.9 Utvikling og utprøving av klimaforbedrende tiltak for forlenging av vekstsesongen
- 3.10 Utrede ulike lagerløsninger for små- og storskala grøntproduksjon med krav til ulik lagringstid og ulike energiløsninger
- 3.11 Tilrettelegge for forbedret infrastruktur mellom innsatsfaktorer, produksjon og marked
- 3.12 Etablering av settepotetproduksjon i Nord-Norge
- 3.13 Tiltak for å sikre stabilitet i produksjonsmangfold- og leveringskapasitet i nord, slik at nordnorsk grønt prioriteres av omsetningsleddene, både i detaljistleddet og storhusholdningene
- 3.14 Økt fokus på turisme - arktisk grønt på menyen, og som opplevelsesprodukt
- 3.15 Utvikle og fremskaffe ny kunnskap om gode markedsmodeller for småskalaproduksjon/markedshage
- 3.16 Legge til rette for markeds plasser i byer og tettsteder for lokal omsetning av grønt

Kilder

- Art Nor AS <https://koktogklar.no/>
- Bjøklund gård <https://bjorklundgard.no/ac/baer>
- Eldby, H. og Hillestad M. E. Flaskehalsen i grøntproduksjonen i Nord-Norge. Agri Analyse rapport 4-2022 <https://www.agrianalyse.no/getfile.php/136763-1645711212/Dokumenter/Dokumenter%202022/Rapport%204%20-%202022%20%28web%29.pdf>
- Frukt og grøntstatistikk 2022. OFG. Mars 2022. <https://frukt.no/globalassets/materiell/frukt--og-grontstatistikken/frukt--og-grontstatistikk-2022-2.pdf>
- Fylkeskommunen i Troms og Finnmark. Regional landbruksplan for Troms 2014-2025 - «Arktisk landbruk – ei næring med mange muligheter» Regional landbruksplan for Troms 2014-2025 - «Arktisk landbruk – ei næring med mange muligheter» - Troms og Finnmark fylkeskommune (tffk.no)
- Helsenorge. Kostråd om frukt og grønt Kostråd om frukt og grønnsaker - Helsenorge
- Helsedirektoratet. Høring: “Nordic Nutrition Recommendations 2023, integrating environmental aspects”. NNR2023 Report Nordic Nutrition Recommendations 2023 Public consultation 31 March 2023.pdf (helsedirektoratet.no)
- <https://nibio.brage.unit.no/nibio-xmlui/handle/11250/2494675>
- Johansen, T. J, Hykkerud, A-L, Uleberg, E. og Mølmann, J. 2018. Arktisk kvalitet – en beskrivelse av nordlige natur- og klimaforhold og virkning på egenskaper hos nordnorske matprodukter
- Nasjonal handlingsplan for bedre kosthold 2017-2021 Nasjonal handlingsplan for bedre kosthold (2017–2021) Sunt kosthold, måltids glede og god helse for alle! (regjeringen.no)
- Nordland fylkeskommune. Regional plan for landbruk i Nordland 2018–2030 Regional plan for landbruket i Nordland 2018-2030_A4-web.pdf (nfk.no) med tiltaksplan Regional plan for landbruk i Nordland Handlingsprogram 2018-2030.pdf (nfk.no)
- NOU-rapport 2023:17 “Nå er det alvor” <https://www.regjeringen.no/contentassets/4b9ba57bebae44d2bebf845ff6cd5f5/no/pdfs/nou202320230017000dddpdfs.pdf>
- Skagagrønnsaker https://www.facebook.com/skagagronnsaker/?locale=nb_NO
- Statsforvalteren i Nordland. Regional næringsprogram for landbruket i Nordland 2019-2022 Regionalt næringsprogram for landbruket i Nordland - RNP- 2019-2022 (statsforvalteren.no)
- Statsforvalteren i Troms og Finnmark. «Matstrategi Troms 2013-2016» matstrategi-troms-2013.pdf (statsforvalteren.no)
- Statsforvalteren i Troms og Finnmark. Arktisk landbruk – smart, godt og bærekraftig. Regionalt bygdeutviklingsprogram for Troms og Finnmark 2019 – 2022. Et strategiprogram for næringsutvikling og miljøinnsats i landbruket 1-overordnet-rbu-troms-og-finnmark-2019_2022.pdf (statsforvalteren.no) og 2-regionalt-naringsprogram-troms-og-finnmark-2019_2022.pdf (statsforvalteren.no) pkt 4.7
- Storfjord fiskeri og jordbruksnæring as <https://www.storfjordmat.com/tjenester/>
- Tromspotet AS <https://midnattsolpotet.no/>

Alle foto i handlingsplanen er tatt i Nord-Norge av Ingvild Melkersen, Kristin Sørensen og Kristina Poskeviciene i Norsk Landbruksrådgiving Nord Norge. Forsidebildet viser Lofotveggen tatt fra Melbu i Vesterålen.